

Geachte mevrouw de Rector Magnificus,

Geachte mevrouw de Decaan,

Zeer gewaardeerde toehoorders,

I INLEIDING

Hoe pas je een vierkant object in een ronde opening?

Die vraag moesten de ingenieurs van de Apollo 13-missie, de derde NASA-missie met bestemming de Maan, een goede halve eeuw geleden zo snel mogelijk zien te beantwoorden.

Door een explosie in de brandstoftanks had de bemanning van de Apollo 13 zich genoodzaakt gezien om de zogenoemde *command module* te verlaten tot net vóór de terugkeer in de atmosfeer, en het grootste gedeelte van de terugreis naar de aarde door te brengen in de maanlander of *lunar module*. Het aantal CO₂-filters aan boord van de maanlander was berekend op een kort verblijf van twee astronauten, die in het initiële plan met de module zouden afdalen naar het maanoppervlak om daarna terug te keren naar het ruimtetuig, en was dus onvoldoende voor een langdurig verblijf van drie astronauten. Koolstofdioxidevergiftiging was bijgevolg een reëel, levensbedreigend gevaar voor de bemanning.

Dat gevaar kon gelukkig worden ondervangen door de CO₂-filters van de *command module*, waarvan er voldoende voorradig waren, in de maanlander te monteren. Er was echter een probleem: de CO₂-filters van de *command module* waren kubusvormig, die van de maanlander cilindervormig. Bijgevolg waren in de maanlander de aansluitpunten voor de CO₂-filters rond, waardoor de prangende vraag rees: hoe pas je een vierkant object in een ronde opening?

Die vraag rijst, *mutatis mutandis*, vandaag ook met betrekking tot data en het goederenrecht, en misschien wel met betrekking tot data en het recht in het algemeen. Data zijn in relatief korte tijd alomtegenwoordig en onmisbaar geworden, zowel in het dagelijkse leven als in de financiële en economische wereld, en zijn voor heel wat ondernemingen één van de waardevolste zo niet de waardevolste vermogensbestanddelen geworden.

Het rechtsdomein dat zich van oudsher bezighoudt met de zeggenschap over voor de mens waardevolle vermogensbestanddelen, is het goederenrecht, met het eigendomsrecht als de meest uitgebreide zeggenschap of ‘de moeder der goederenrechtelijke rechten’. Echter, het huidige goederenrecht heeft ronde aansluitpunten en data blijken vierkant te zijn. Het goederenrecht heeft immers, zowel in het Nederlandse recht als in meerdere andere rechtssystemen, uitsluitend betrekking op de materiële, fysieke objecten om ons heen, ‘zaken’ genoemd, en op zogenoemde ‘vermogensrechten’, zoals vorderingsrechten, aandelen en auteursrechten. Data zijn noch zaken noch vermogensrechten, en vallen daardoor buiten het goederenrecht; zij passen er niet in.¹

Niet alleen passen data niet in het huidige goederenrecht, er lijkt tussen data en (het wezen van) het goederenrecht ook een diepe kloof te bestaan: het goederenrecht gaat over rechten die aan hun titularis

¹ Voor relevante rechtspraak kan o.m. worden gewezen op HR 24 mei 2022, ECLI:NL:HR:2022:687, r.o. 2.6 (m.b.t. een Instagram-account); Hof Arnhem 3 mei 2011, ECLI:NL:GHARN:2011:BQ5240 (geen zaken); Rb. Amsterdam 31 juli 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:4729 (m.b.t. een Facebook-account); Rb. Amsterdam (NCC) 21 april 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:2540 (geen zaken); Rb. Midden-Nederland 15 december 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:6151, r.o. 4.3; Rb. Overijssel (ktr.) (zittingsplaats Zwolle) 9 februari 2021, ECLI:NL:RBOVE:2021:649, r.o. 2.16. Voor voorbeelden uit de literatuur, zie o.m. S.E. Bartels & F.J. Vonck, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. 5. Eigendom en beperkte rechten*, Deventer: Wolters Kluwer 2025, nr. 7a (geen zaken); A. Cavallé Medina, ‘De digitale nalatenschap: socialmedia- en e-mailaccounts’, *WPNR* 2025, afl. 7486, p. 36 (m.b.t. digitale accounts); M. van Eechoud & L. Schumacher, ‘Data na de dood. Zwevend tussen contract en gegevensbescherming’, *NJB* 2022/355, p. 396-397; M.A. Heilbron, ‘Digitale data en retentierecht’, *MvV* 2019, p. 407 (geen zaken); L. van der Geld, ‘Waar gaat het heen met de digitale nalatenschap?’, *AA* 2023, p. 250 (geen zaken); N.W.M. van den Heuvel, ‘Beslag op data’, *WPNR* 2016, afl. 7110, p. 437; E.I.P.T.M. Muskens & S. van Gulijk, ‘Het bouwproces moet duurzamer en dus slimmer: de DigiDealGO vanuit een juridisch perspectief’, *TBR* 2000, p. 441; J.L. Naves, ‘Data in de rechtspraktijk’, *Computerrecht* 2018, p. 3 (geen zaken); F.S.M. Ruitinga, ‘De verzameling van klantgegevens binnen franchiseformules vanuit vermogensrechtelijk perspectief’, *MvV* 2023, p. 428; F.S.M. Ruitinga, ‘Big data: vatbaar voor (faillissements) beslag?’, *MvV* 2019, p. 198-200; K.K.E.C.T. Swinnen, ‘Goederen in het nieuwe Belgische goederenrecht. Ook ruimte voor data?’, *NTBR* 2021/14, p. 191-192; K.K.E.C.T. Swinnen, ‘Ownership of Data: Four Recommendations for Future Research’, *Journal of Law, Property, and Society* 2020, p. 141; T.F.E. Tjong Tjin Tai, ‘Databestanden in de nalatenschap’, *WPNR* 2025, afl. 7490, p. 167; T.F.E. Tjong Tjin Tai, ‘Privaatrecht voor de homo digitalis: eigendom, gebruik en handhaving’, *Homo digitalis. Preadviezen (Handelingen Nederlandse Juristen-Vereniging, deel 2016-I)*, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 262; E. Verheul, ‘Revindicatie van data in de cloud’, *AA* 2018, p. 581 (geen zaken); R.M. Wibier, ‘Big data en goederenrecht. Een analyse van de plaats van big data in ons goederenrecht’, *WPNR* 2016, afl. 7110, p. 431-432.

exclusieve bevoegdheden² op één specifiek,³ individualiseerbaar goed verlenen, terwijl het bij data doorgaans niet om één specifiek gegeven gaat, maar om grote hoeveelheden gegevens of data. Bovendien zijn data *non-rivalrous*, wat betekent dat ze door meerdere personen tegelijk kunnen worden gebruikt zonder dat het gebruik door de een het gebruik door de ander verstoort.⁴ Exclusiviteit en specificiteit, waarvan essentieel sprake is in het goederenrecht, lijken hier dus ver weg te zijn.

Het voornaamste gevolg van het feit dat data naar huidig recht buiten het goederenrecht vallen, is dat ‘eigendom van data’ vandaag niet bestaat,⁵ en dat de vraag wie de eigenaar is van deze bijzonder waardevolle vermogensbestanddelen dus met één woord kan worden beantwoord: *niemand*. Data zijn van niemand, dus ook niet van de onderneming die op grote schaal data heeft gegenereerd, verzameld of geanalyseerd, en ook niet van de persoon waarop, in het geval van persoonsgegevens, de data betrekking hebben.

-
- 2 Over het feit dat de bevoegdheden van de titularis van een goederenrechtelijk recht exclusief zijn, zie o.m. W.H.M. Reehuis, A.H.T. Heisterkamp e.a., *Pitlo. Het Nederlands burgerlijk recht. Deel 3. Goederenrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2019, nr. 465 (m.b.t. eigendom); J. Hijma & M.M. Olthof, *Compendium van het Nederlands vermogensrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2023, nr. 211 (m.b.t. eigendom); H.J. Snijders & E.B. Rank-Berenschot, *Studiereeks Burgerlijk Recht. Deel 2. Goederenrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2022, p. 65.
 - 3 Naar Nederlands recht kunnen goederenrechtelijke rechten niet een algemeenheid als voorwerp hebben, ook niet als de individuele onderdelen van die algemeenheid zelf goederen zijn. Dat werd in 2019 nog door de Hoge Raad bevestigd in de context van een beweerd pandrecht op een effectenportefeuille. Zie HR 6 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1909, r.o. 3.4.
 - 4 Zie hierover o.m. N. Duch-Brown, B. Martens & F. Mueller-Langer, *JRC Digital Economy Working Paper 2017-01. The economics of ownership, access and trade in digital data*, Sevilla European Commission Joint Research Centre 2017, p. 12; J. Drexler, ‘Designing Competitive Markets for Industrial Data. Between Propertisation and Access’, *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law* 2017, p. 271; T. Hoeren, ‘Datenbesitz statt Dateneigentum. Erste Ansätze zur Neuausrichtung der Diskussion um die Zuordnung von Daten’, *Multimedia und Recht* 2019, p. 6; C.I. Jones & C. Tonetti, ‘Nonrivalry and the Economics of Data’, *American Economic Review* 2020, p. 2819-2820; B.P. Paal & M. Hennemann, ‘Big Data im Recht. Wettbewerbs- und daten(schutz)rechtliche Herausforderungen’, *Neue Juristische Wochenschrift* 2017, p. 1698; H.E. Smith, ‘Intellectual Property as Property: Delineating Entitlements in Information’, *Yale Law Journal* 2007, p. 1744; E. Verheul, ‘Revindicatie van data in de cloud’, *AA* 2018, p. 583.
 - 5 De term ‘eigendom’ wordt in deze bijdrage gebruikt in de (in het dagelijks spraakgebruik gangbare) betekenis van het meest omvattende recht op *een goed*, ongeacht of dat goed een zaak dan wel een vermogensrecht is. Aldus is deze betekenis ruimer dan degene die in artikel 5:1 lid 1 BW aan de term ‘eigendom’ wordt gegeven, namelijk het meest omvattende recht op *een zaak*.

Dit juridisch vacuüm is niet onopgemerkt gebleven. De literatuur over eigendom van data, en meer algemeen over zeggenschap over en toegang tot data, is de afgelopen jaren exponentieel gegroeid, zowel aan deze als aan de andere kant van de Atlantische Oceaan. Ook de regelgever heeft zich niet onbetuigd gelaten. Denk bijvoorbeeld aan het nieuwe artikel 567 van de Luxemburgse *Code de commerce*, dat de terugvordering of revindicatie van data uit de boedel van een gefailleerde databewaarder mogelijk maakt.⁶ Of denk, op Europees niveau, bijvoorbeeld aan de Databankenrichtlijn,⁷ de Algemene verordening gegevensbescherming of AVG⁸ en de Dataverordening,⁹ die alle zien op het gebruik van en/of de zeggenschap over data. Tot een oplossing van het zonet genoemde juridische vacuüm heeft dit alles echter nog niet geleid.

In deze oratie betoog ik dat het verbinden van data met het goederenrecht een oplossingsrichting is die het op zijn minst verdient om grondig te worden onderzocht. Daarbij kijk ik, voor alle duidelijkheid, niet in de richting van een oplossingsrichting waarbij, om de analogie met de Apollo 13 te hernemen, de randen van de vierkante data zodanig worden afgevlijnd dat zij in de ronde opening van het goederenrecht kunnen worden gepast of waarbij het goederenrecht ingrijpend wordt gewijzigd om data toch maar een plaats te kunnen geven. Nee, ik kijk naar een oplossingsrichting waarbij data en het goederenrecht met elkaar worden verbonden, in plaats van in elkaar geduwd, met eerbiediging van de eigenheid van beide.

Dat is uiteindelijk ook de oplossing die een goede halve eeuw geleden, vele kilometers hiervandaan, letterlijk het leven van drie astronauten

6 Het tweede lid van deze bepaling luidt: '*Les biens meubles incorporels non fongibles en possession du failli ou détenus par lui peuvent être revendiqués par celui qui les a confiés au failli ou par leur propriétaire, à condition qu'ils soient séparables de tous autres biens meubles incorporels non fongibles au moment de l'ouverture de la procédure, les frais afférents étant à charge du revendiquant.*' In de voorbereidende werken wordt uitdrukkelijk aangegeven dat deze bepaling werd gewijzigd met het oog op de revindicatie van data die in de cloud worden bewaard. Zie *Projet de loi portant modification de l'article 567 du Code de commerce (Doc. parl., sess. ord. 2011-2012, 6485)*.

7 Richtlijn 96/9/EG van het Europees Parlement en de Raad van 11 maart 1996 betreffende de rechtsbescherming van databanken, *PbEG* 1996, L 77/20.

8 Verordening (EU) 2016/679 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van Richtlijn 95/46/EG, *PbEU* 2016, L 119/1.

9 Verordening (EU) 2023/2854 van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2023 betreffende geharmoniseerde regels inzake eerlijke toegang tot en eerlijk gebruik van data en tot wijziging van Verordening (EU) 2017/2394 en Richtlijn (EU) 2020/1828, *PbEU* 2023, L 2023/2854.

heeft gered. De oplossing bestond er toen namelijk in dat de vierkante CO₂-filters van de *command module* met behulp van een door de astronauten, op aanwijzing van ingenieurs op aarde, in elkaar geknutseld tussenstuk werden verbonden met de ronde aansluitpunten van de maanlander. Een niet onbelangrijk verschil is dat er destijds mensenlevens op het spel stonden, en er dus sprake was van enorme tijdsdruk. Bovendien was men destijds, bij het zoeken naar een oplossing, strikt beperkt tot de materialen die zich aan boord van het ruimtetuig bevonden, zoals een plastic tas, de zuurstofslang van een ruimtetepak, het kartonnen omslag van een handleiding en ducttape. Voor het oplossen van het data-eigendomsvraagstuk beschikken juristen en beleidsmakers over net iets meer tijd, en kunnen zij qua materialen putten uit een ruimer arsenaal, waardoor zij zich, zo mag toch van voornoemde partijen worden verwacht, er niet met een 'ducttape-oplossing' van af kunnen maken.

Zoals ieder goed verhaal, begint mijn verhaal van vandaag bij het begin. En dat begin is een nadere omschrijving van het probleem: wat is nu precies het probleem met data, en waarom is het meer bepaald problematisch dat data vierkant zijn en de aansluitpunten van het goederenrecht rond? Daarbij sta ik eerst stil bij enkele concrete problemen, die grotendeels aan recente jurisprudentie zijn ontleend, en sta ik vervolgens stil bij de huidige stand van zaken in de literatuur. Daarna ga ik over tot de eigenlijke kern van mijn verhaal, zijnde het verbinden van data met het goederenrecht. Twee vragen staan daarbij centraal: kunnen data en het goederenrecht überhaupt met elkaar worden verbonden, en wat heeft het goederenrecht data te bieden? Uiteraard moet, bij het nemen van de beslissing of data en het goederenrecht met elkaar moeten worden verbonden, ook aandachtig worden gekeken naar eventuele ongewenste of nadelige effecten (bijv. verstoring van de mededinging), wat ik echter graag bewaar voor een volgende gelegenheid.

Uit de wijze waarop de twee zonet genoemde vragen zijn geformuleerd, blijkt duidelijk dat mijn oratie geen pleidooi is voor het verbinden van data met het goederenrecht. Of die verbinding mogelijk en wenselijk is, is immers juist wat moet worden onderzocht. Mijn betoog moet dan ook in de eerste plaats worden gezien als een oproep om deze oplossingsrichting grondig te verkennen, en is ook bedoeld om een spreekwoordelijke knuppel in het al even spreekwoordelijke juridisch-academische hoenderhok te gooien.